

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	1035
Land:	Irak
Kilde:	Regeringskansliet
Titel:	Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Irak 2015-2016
Udgivet:	26. april 2017
Optaget på baggrundsmaterialet:	10. maj 2017

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Irak 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Irak är mycket oroande.

Irak präglas av flera sammanfallande och relaterade utmaningar. Kriget mot Daesh, terrorism, en tydlig ekonomisk nedgång, en humanitär kris samt en politisk fragmentering har haft en negativ inverkan på åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna i landet. Dessa faktorer har också haft en negativ påverkan på efterlevnaden av rättsstatens principer och de demokratiska institutionerna. FN uppskattar exempelvis att den väpnade konflikten mot Daesh, våld och terrorism, sedan januari 2014 och fram till oktober 2016, har krävt 23 952 döda och 47 171 skadade, både civila och militära från alla stridande parter. Antalet fortsätter att öka. Flera omfattande massgravar har upptäckts i de områden som befriats från Daesh.

Den pågående konflikten under rapporteringstiden har försvårat en mer fullödig kartläggning av övergrepp och kränkningar av de mänskliga rättigheterna, begångna av främst Daesh men i mindre utsträckning även av andra aktörer. De stora internflyktingströmmarna och det bristande tillträdet bidrar till denna problematik.

Vid sidan om konflikten återstår en rad utmaningar för åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna i Irak. Dödsstraffet tillämpas fortfarande, och en ökning i antalet verkställda dödsstraff under 2016 har noterats i jämförelse med föregående år. Rättssäkerheten har brustit i flera rättegångar med dödsstraff som påföljd. Rättsväsendet är svagt, det är brist på personal och

resurser, och det finns uppgifter om att tortyr förekommer, framför allt i samband med häktning vid brottsmisstanke.

Kvinnors rättigheter är fortsatt eftersatta i Irak. Kvinnors deltagande i politik och i arbetslivet är mycket låg. Lagstiftning som diskriminerar mot kvinnor kvarstår i både brottsbalken och i civilrätten. Det saknas tillräckligt skydd mot sexuellt och könsbaserat våld. Till exempel har ett lagförslag som stärker skyddet mot våld i nära relationer inte antagits av parlamentet efter fyra års beredning.

Många barn går miste om sin skolgång, särskilt barn som tvingats till flykt inom landet. Det finns uppgifter om att analfabetismen har ökat något i landet, framför allt bland flickor bosatta på landsbygden.

Ett antal tendenser som berör situationen för de mänskliga rättigheterna i Irak under 2015-2016 kan särskilt noteras:

Daesh har begått svåra och omfattande övergrepp i strid mot folkrätten, krigets lagar och humanitär rätt. Minoritetsgrupper, kvinnor, barn och meningsmotståndare har varit särskilt utsatta.

Respekten för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr har försämrats i takt med att konflikten fortskridit. Det finns uppgifter om att regeringsstyrkor och till regeringen knutna milisgrupper utfört övergrepp, bland annat i anslutning till militära aktioner mot Daesh.

Antalet internflyktingar har ökat markant under det senaste året och uppgick till cirka 3,4 miljoner människor sommaren 2016. Resurserna för att möta de humanitära behoven har varit ansträngda. Internflyktingar har ofta svårt att erhålla samhällstjänster och deras rörelsefrihet är begränsad.

Irak har som första land i MENA-regionen antagit en nationell handlingsplan för kvinnor, fred och säkerhet. Implementeringen av densamma pågick under året, dock med svårigheter på grund av underfinansiering. Kvinnors rättigheter är ändå fortsatt eftersatta.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Respekten för rättsstatens principer som grund för en god samhällsstyrning når inte upp till internationell standard i Irak. Det irakiska samhället har präglats av en mångårig konflikt, som bidragit till ökade klyftor mellan samhällsgrupper och en försämrad ekonomisk situation. Korruptionen är utbredd, och Irak rankas på plats 160 av 168 enligt Transparency Internationals korruptionsindex för 2015. Omfattande protester runt om i landet 2015 och 2016 visar på ett starkt folkligt missnöje med bristen på säkerhet, arbetstillfällen och grundläggande samhällsservice.

I enlighet med reformerna som premiärminister al-Abadi presenterade hösten 2015 avskaffades ministeriet för mänskliga rättigheter, och därmed en viktig institution med mandat att bevaka efterlevnaden av Iraks folkrättsliga åtaganden. Parlamentet har en människorättskommitté som ser över lagstiftning med bäring på mänskliga rättigheter. Sedan 2012 finns en oberoende människorättskommission (High Commission for Human Rights) som har i uppdrag att utreda och rapportera om kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Människorättskommissionen ligger dock sedan maj 2016 i träda, då medlemmarnas mandat har löpt ut, och det saknas enighet om tillsättning av efterträdare.

Det finns brist på personal och kompetens inom de rättsvårdande myndigheterna, vilket bidrar till en bristande tillämpning av rättsstatens principer.

Den irakiska konstitutionen saknar bestämmelser om inkorporering av internationella konventioner i irakisk lag, vilket leder till oklarheter i tillämpningen i landet. Ett exempel är tortyrkonventionen, som Irak anslöt sig till 2011, men där närmare bestämmelser om dess tillämpning saknas.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Irak är enligt konstitutionen en federal republik med ett parlamentariskt styrelseskick. De tre högsta ämbetena fördelas av hävd utifrån de tre största etniska och religiösa befolkningsgrupperna. Premiärministern är således shiamuslim, parlamentets talman sunnimuslim, och presidenten kurd.

Det finns en mångfald av politiska partier i Irak, men de allra flesta är enligt Freedom House 2016 (landrapporten för Irak) knutna till en religiös eller etnisk agenda snarare än en ideologisk. De flesta av Iraks minoriteter är representerade i parlamentet, enligt ett system där varje grupp har ett antal platser reserverade. I nationella församlingen avsätts fem platser för kristna, och en plats vardera för mandéer, jezidier och shabaker. I den irakiska regionen Kurdistan (KRI) är motsvarande fördelning fem platser för turkmener, fem för kaldéer och en för armenier.

KRI består av tre provinser och har ett visst självstyre genom den regionala kurdiska regeringen (Kurdistan Regional Government, KRG) med säte i Erbil. Relationen mellan Bagdad och Erbil präglas av motsättningar rörande bland annat KRG:s andel av statsbudgeten, hanteringen av gas- och oljefyndigheter samt gränsdragningen mellan regionen och övriga Irak. En regeringskris utbröt i den kurdiska regionen hösten 2015, där den utlösande faktorn utgjordes av oenighet kring den regionala presidentens mandatperiod, och regionens parlament har inte sammanträffat sedan dess.

I augusti 2015 röstades den nya partilagen igenom som syftar till att reglera bildandet av politiska partier och dessas verksamhet. Den förbjuder bland annat partier att erhålla finansiering från utlandet och att ha beväpnade falanger. Lagen föreskriver även etablerandet av en statlig tillsynsmyndighet.

Parlamentsvalet 2014 övervakades av irakiska och internationella observatörer och den samlade bedömningen var att valen stort sett var fria och rättvisa. I de fall oegentligheter misstänktes utreddes dessa av den oberoende valkommissionen IHEC (Independent High Electoral Commission). Val till provinserna och parlamentet hålls med fyra års mellanrum. Provinsval planeras till hösten 2017 och parlamentsval till våren 2018. Det svåra säkerhetsläget i de områden som befriats från Daesh och den militära offensiven att befria Mosul som inleddes hösten 2016, har lett vissa bedömare att spekulera i att dessa val kommer skjutas fram så att de hålls samtidigt som parlamentsvalet 2018.

Det har sedan flera år pågått en nationell försoningsprocess, samordnad av den nationella försoningskommittén och FN:s mission i Irak, UNAMI, tillsammans med ett flertal andra initiativ. De politiska och sekteristiska klyftorna i landet är dock stora och arbetet med nationell försoning är därför svårt.

Amnestilagen som antogs oktober 2016 medger amnesti för ett antal brott, inklusive terrorism under vissa omständigheter.

Det civila samhällets utrymme

Irak har ett pluralistiskt civilsamhälle som utvecklats sedan Saddam Husseins regim föll 2003. Civilsamhällsorganisationers möjligheter att verka i landet begränsas av säkerhetssituationen, en komplicerad byråkrati med korruption och svårigheter att registrera organisationer. Risken att utsättas för repressalier av icke-statliga aktörer som Daesh, kriminella element och miliser inskränker också civilsamhällets möjligheter att verka i vissa regioner.

Det finns en relativt livaktig men begränsad kvinnorrörelse. I vissa fall har dessa organisationer bildat rikstäckande nätverk som lyckats påverka lagstiftning och politiskt beslutsfattande för ökad jämställdhet. Ett exempel är den så kallade Alliance 1325 som i samverkan med regeringen i Bagdad och regionalregeringen i Erbil implementerar den nationella handlingsplanen för kvinnor, fred, och säkerhet.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Rätten till liv påverkas negativt av det svåra säkerhetsläget och den regelbundna förekomsten av terroristattentat, den direkta konflikten mot Daesh åsido. Våld och terroristattacker mot civila förekommer dagligen, inte sällan med många dödsoffer som följd. Dåden är ofta sekteristiskt motiverade och riktas mot specifika folkgrupper, men kan även härröra ur motsättningar mellan olika väpnade grupper, stammar eller kriminalitet. Riktade attacker sker även mot regeringstjänstemän, politiker, domare, befäl inom säkerhetsstyrkorna, nyckelpersoner inom civilsamhället och journalister. Statens förmåga att garantera individens skydd är otillräcklig. Det är väl känt att Daesh har begått massövergrepp i strid mot mänskliga rättigheter och den humanitära rätten, även om dessa övergrepp inte är fullt ut dokumenterade än.

Summariska avrättningar har varit återkommande företeelser i landet, särskilt i kampen mot Daesh. Ett flertal massgravar har uppdagats i de områden som befriats från Daesh av de irakiska styrkorna. FN anger att enbart i Sinjar har 35 massgravar hittats, huvudsakligen med yaezidiska offer. På grund av

det stora antalet gravar och bristen på resurser och rättsmedicinsk kompetens har myndigheterna haft svårt att skydda och undersöka dessa platser.

FN:s tortyrkommitté har uttryckt oro över rapportering som tyder på att tortyr, kroppsbestraffning och förnedrande behandling förekommer. Det finns uppgifter om att tortyr används i stor utsträckning som ett verktyg för att tvinga fram erkännanden i brottmål, som sedan används mot de misstänkta under rättegång. Det finns också rapporter om att personer avlidit som ett resultat av tortyr.

Dödsstraff

Irak tillämpar dödsstraff för 48 olika brott, men i flesta fallen utdöms det för terroristbrott enligt anti-terror lagen från 2005. Antalet verkställda dödsstraff har ökat under 2016.

Under de sex första veckorna av 2016 utdömdes 92 dödsstraff, vilket ökade den totala andelen dödsdömda i Irak till minst 1 812. Minst 25 av dessa är kvinnor. FN uppmärksammade även fall där kvinnor dömdes till 15 års fängelse enligt revolutionsbefälsrådets (RCC) order 234 från 2001 som medger dödsstraff som påföljd för prostitution.

Fram till november 2016 hade minst 71 dödsstraff verkställts, jämfört med 26 som bekräftats för hela 2015. Den 17 augusti 2016 avrättades fyra personer, och den 21 augusti avrättades 36 män som dömts för deltagande i den uppmärksammade massakern på Camp Speicher, som ägde rum i juni 2014. I detta attentat uppskattas allt från 770 (enligt HRW) till 1 700 (enligt Daesh själva) shiamuslimska militärkadetter ha massakrerats av Daesh. Enligt FN var rättssäkerheten i rättegången bristfällig.

Den 31 augusti 2016 avrättades också sju utländska medborgare. Samtliga var dömda för terrorrelaterade brott och stöd till al-Qaida.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Rätten till frihet och personlig säkerhet är inskränkt i Irak. Godtyckliga frihetsberövanden förekommer i hela landet och internflyktingar och flyktingar har begränsad rörelsefrihet. Det förekommer också regelbundet kidnappningar av kriminell karaktär. Den irakiska rättegångsbalken anger att häktningsbeslut ska omprövas efter 15 dagar, med undantag för fall rörande

brottsmisstanke med dödsstraff i straffskalan. Enligt en ledande internationell människorättsorganisation hänvisar rättsvårdande myndigheter ofta till anti-terroristlagen från 2005 för att rättfärdiga långa häktningstider innan den häktade har delgivits en formell brottsmisstanke. Det gäller även kvinnliga anhöriga till terroristmisstänkta, som riskerar att dömas till mycket stränga fängelsestraff för medhjälp till att dölja terroristbrott.

Internflyktingars rörelsefrihet begränsas av en rad olika anledningar och boende i vissa internflyktingläger tillåts inte att lämna lägren. I de områden som regeringsstyrkor har befriat från Daesh har internflyktingar genomgått säkerhetskontroller. Män och pojkar som betraktades vara i krigsför ålder internerades ofta i provisoriska anläggningar. Detta skedde bland annat i samband med befrielsen av Fallujah sommaren 2016. FN:s mission i Irak (UNAMI) har rapporterat om att 643 män fortfarande saknas efter att de internerades under en säkerhetskontroll i Saqlawiyah i juni 2016. Förhållandena i dessa provisoriska anläggningar var ofta mycket svåra, särskilt i en sommarvärme på över 50 grader.

En stor andel internflyktingar saknar identitetshandlingar, vilket ställer till med svårigheter eftersom det ofta krävs legitimation för att resa mellan provinser och för att få tillgång till samhällstjänster. För vissa regioner, som Bagdad, krävs det att resenären har en sponsor för att tillåtas resa in.

Rättssäkerhet

Det finns allvarliga brister i rättssäkerheten i Irak. Ett grundläggande problem är att bevisföringen i brottmål ofta endast bygger på erkännanden, särskilt i samband med anklagelser om terrorism och annan grov kriminalitet.

Rättsväsendets kapacitet och resurser är ansträngda bland annat till följd av den utdragna konflikten, och därtill förekommer korruption. Domstolarna är underbemannade och många personer som åtalats för brott saknar tillgång till juridiska ombud. Det råder också enligt FN och ICRC stor brist på utredare och förundersökningsdomare, särskilt i de områden som befriats från Daesh under 2015 och 2016. Rättegångarna inskränker sig ofta till att domarna fastställer de erkännanden som säkrats under förundersökningen, och inte sällan förekommer uppgifter om tortyr.

Problemen finns i hela landet men är mer koncentrerade i de nyligen befriade områdena. Tjänstemännen i dessa områden var ofta explicita måltavlor för Daesh.

Många irakier som har tvingats lämna sina bostäder och mark på grund av säkerhetsläget har mött svårigheter att återfå sitt ägarskap vid ett återvändande, på grund av svårigheter med bevisföring och rättssystemets brister. Detta gäller inte minst för personer tillhörande minoritetsgrupper som på grund av utsatthet inte heller alltid driver frågan rättsligt.

Straffrihet

Straffriheten är påtaglig i Irak och har ökat i samband med den pågående väpnade konflikten. Det förekommer oroväckande rapportering om att alla parter i konflikten har brukat övervåld, använt tortyr, och även utfört summariska avrättningar i strid mot gällande lag, utan att dessa brott utretts eller prövats i rättslig instans.

FN har dokumenterat ett stort antal massövergrepp som begåtts av Daesh sedan 2014.

Det förekommer uppgifter om straffrihet för överträdelser, bland annat utomrättsliga avrättningar och försvinnanden, som skett i samband med de säkerhetskontroller som shiamuslimsk milis genomfört av den flyende lokalbefolkningen i områden som befriats från Daesh under 2015-2016.

Det finns ett stort mörkertal kring våld mot kvinnor och i nära relationer eftersom det är kraftigt underrapporterat. Det råder starka sociala normer som motverkar anmälningar och som också försvårar utredning och bevisinsamling.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Situationen för yttrande-, press- och informationsfrihet i Irak är mycket oroväckande. Reportrar utan gränser (RSF) rankar Irak på plats 158 av 180 och Freedom House betecknar också landet som ”inte fritt” vad gäller pressfriheten.

När det gäller pressfrihet kan det noteras att organisationen Committee to Protect Journalists (CPJ) har utsett Irak till ett av de farligaste länderna i

världen för journalister. Antalet dödade journalister uppgick till sex under 2015 och fem under 2016 till och med oktober månad.

Den statliga tillsynsmyndigheten för media och kommunikation har under 2016 dragit in sändningslicenser för två stora mediebolag – Al-Jazeeras arabiska och engelskspråkiga kanaler samt satellitkanalen Al-Baghdadiya. Enligt CPJ och RSF skedde detta på godtyckliga grunder. RSF vittnade även om ett ökat antal attacker mot journalister och media i den irakiska regionen Kurdistan (KRI) under protesterna i oktober 2015.

Enligt FN-organet ITU har elva procent av Iraks befolkning tillgång till internet. Den så kallade cyberbrottlagen, som syftade till att kriminalisera diverse uttrycksformer som ansågs hota den nationella säkerheten, upphävdes 2013. En ny utveckling på senare år är att Irak periodvis stänger av internet i hela landet, bland annat under förevändningen att motverka fusk under nationella skolprov.

Mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten i Irak garanteras av konstitutionen. Omfattande demonstrationer ägde rum runtom i landet under 2015 och 2016 och slutade i många fall med våldsamheter, skadegörelse och i vissa fall dödsoffer. Detta har lett till att myndigheter har vidtagit åtgärder som begränsar rätten att demonstrera vilket uppmärksammats av bland andra Freedom House. Demonstrationerna krävde i huvudsak en bättre samhällsservice, ökad säkerhet, ett slut på korruption och en ökad frihet.

I maj 2016 kulminerade en växande proteströrelse i Bagdad med att tiotusentals demonstranter trängde sig in i den hårt bevakade så kallade internationella zonen och stormade parlamentet. I det efterföljande tumultet dödades minst fyra personer och ett hundratal skadades.

Regeringen i Bagdad och regionalregeringen i Erbil har 2010 respektive 2011 antagit lagar som reglerar och skyddar föreningsfriheten. Nybildade civilsamhällesorganisationer ska registreras med NGO-direktoratet, som tillhör ministerrådets sekretariat. Det finns dock uppgifter om att flera civilsamhällesorganisationer har mött svårigheter med att registrera sig och därmed erhålla juridisk status i landet.

Religions- och övertygelsefrihet

Religions- och övertygelsefriheten i Irak är hotad. Den sekteristiskt präglade konflikten har lett till en polarisering bland religiösa grupper i Irak samt dödligt våld runt om i landet, inte minst i samband med firandet av religiösa högtider.

Säkerhetssituationen har generellt haft en negativ påverkan på religiösa minoriteters möjlighet till trosutövning. Detta gäller framför allt i de områden som kontrolleras av Daesh som i dessa områden systematiskt och medvetet angripit och avrättat personer som de betraktat som kättare och andra meningsmotståndare, vilket drabbat shiamuslimer och religiösa minoritetsgrupper. Även i andra områden kan de religiösa minoriteternas möjlighet till trosutövning vara begränsad i praktiken på grund av säkerhetssituationen.

Iraks konstitution föreskriver att islam är den officiella religionen och att inga lagar får antas som strider mot islams etablerade principer. Konstitutionen medger en full religionsfrihet även för kristna, yazidier och mandéer/sabéer. Det finns en lag från 1970 som förbjuder Bahaismen, och bland annat påbjuder fängelsestraff för utövning, men denna lag förefaller inte tillämpas av myndigheterna. I den nationella identitetshandlingen kan man dock inte bli registrerad som bahaier.

Det finns lagstiftning som betraktas som diskriminerande mot religiösa minoriteter. Däribland id-lagen som tvingar barn att registreras som muslimer om föräldrarna konverterar till islam. Det är dock förbjudet för muslimer att konvertera till andra religioner. I oktober 2016 antog parlamentet också en lag som förbjuder framställning, försäljning och import av alkohol. Denna lag har dock inte ratificerats av presidenten och har därmed inte trätt i kraft.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Arbetslösheten fortsätter vara hög i Irak och uppgår till omkring elva procent. Bland ungdomar är den ännu högre och uppgår till 17 procent bland män i åldern 15-24. Arbetslösheten bland framför allt unga män utgör såväl ett ekonomiskt som säkerhetsmässigt problem, då denna grupp är den främsta rekryteringsbasen för våldsbenägna och kriminella grupper.

Kvinnors deltagande i arbetslivet är mycket lågt och endast 13 procent av kvinnor uppskattas inneha lönearbete.

Barnarbete är förbjudet enligt konstitutionen, och lägsta tillåtna åldern för förvärvsarbete är 15 år. Trots detta förekommer barnarbete i Irak. FN uppskattar att totalt 6,4 procent av barn i åldern 5-14 år arbetar. I fattigare regioner på landsbygden såsom provinserna Missan, Basrah och Qadissiya uppskattas andelen vara uppåt 13-15 procent. Daesh och andra väpnade grupper har tvångsrekryterat barn för enklare sysslor såsom bemanning av vägspärrar och budbärare.

En ny arbetslagstiftning antogs under 2015. Den omfattar endast privata sektorn, men erkänner rätten till facklig organisering och kollektivavtal samt återinförde också rätten att strejka, något som varit förbjudet sedan 1987. Eftersom den privata sektorn är mycket begränsad i Irak blir dock fackföreningsrörelsen i proportion till detta begränsad i sin omfattning.

Av ILO:s åtta konventioner har landet inte ratificerat konventionen för föreningsfrihet och förhandlingsrätt.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Decennier av våld och svårigheter har bidragit till en oroande hälsosituation och till att kvalificerad medicinsk personal flytt eller lämnat landet. Hälso- och sjukvårdssektorn i Irak är i stort behov av investeringar och modernisering.

Säkerhetssituationen, men även korruptionen, har medfört stora brister i hälso- och sjukvård. Som en konsekvens av detta har många infektionssjukdomar som förr varit utplånade nu återkommit, till exempel kolera och polio. Trots en förbättring i vaccinationsnivåerna under perioden 2009-2012 så noteras en tydlig nedgång i samband med Daeshs framfart under 2014.

Unicef rapporterar att 23 procent av barn i Irak är hämmade i sin tillväxt på grund av undernäring. Barnadödligheten har dock sjunkit stadigt sedan 1990-talet och mödradödligheten likaså.

Åren av konflikt i landet har haft en starkt negativ inverkan på miljön, bland annat genom direkt förstörelse av oljekällor. Miljögifter, som höga halter av

kvicksilver och rester av krigsmateriel, befaras ha bidragit till ett ökande antal fall av cancer, missbildningar vid födsel och missfall.

Indikatorer för sexuella och reproduktiva rättigheter och hälsa visar på negativa tendenser. Fertiliteten är relativt hög i Irak, med i genomsnitt 4,6 barn per kvinna, och andelen 15-19 åringar som föder barn är också relativt hög, sannolikt en effekt av konflikt och låg socioekonomisk utveckling. Abort är förbjudet med undantag för vid livshotande medicinskt tillstånd. 51 procent av gifta kvinnor använder moderna preventivmedel, enligt bland andra Världsbanken och UNFPA. Tillgången till vård är i många fall otillräcklig eller otillgänglig, särskilt för internflyktingar.

Rätten till utbildning

Irak har obligatorisk skolgång från sex till tolv års ålder, men utbildningssystemet står inför omfattande utmaningar med hänsyn till resursbrist och konflikt.

Unicef uppskattar att omkring 3,5 miljoner barn går miste om skolgång i Irak, av vilka många är internflyktingar. En större andel pojkar än flickor går i skolan. Enligt uppgifter från UNESCO var 89 procent av pojkar och 76 procent av flickor i centrala och södra Irak inskrivna i grundskolan 2016, och i KRI var motsvarande andel 96,6 procent av pojkar och 92,1 procent av flickor. FN pekar på att läs- och skrivkunnigheten har minskat i Irak, särskilt bland flickor och unga kvinnor på landsbygden där uppskattningsvis 33,6 procent av alla flickor och kvinnor mellan 15 och 24 år är analfabeter. Det råder brist på lärare i landet, vilket bidrar till att skolklasser blir mycket stora. I många fall måste flera skolklasser dela samma lokal, i två eller tre skift om dagen. Den pågående konflikten har också inneburit förstörelse av skolbyggnader eller att dessa använts för att härbärgera internflyktingar.

Rätten till en tillfredställande levnadsstandard

Enligt FN lever 23 procent av Iraks befolkning under fattigdomsstrecket, motsvarande en inkomst på under 2,2 USD om dagen. Därtill är tillgången på elektricitet och vatten samt annan grundläggande samhällsservice begränsad.

Det sjunkande oljepriset har slagit hårt mot statsbudgeten, som är mycket känslig för svängningar i priset då oljeexporten står för omkring 90 procent av statens intäkter. Det har under 2015 och 2016 förekommit protester mot

den bristande tillgången på samhällsservice och arbeten, samt i den kurdiska regionen också mot bakgrund av att den ekonomiska krisen inneburit sänkta och sent utbetalda löner.

Irakiska medborgare vars inkomst understiger en viss nivå har rätt till subventionerade livsmedel, under det så kallade "Public Distribution System", en kvarleva från 1990-talets FN-sanktioner mot Irak. Änkor är en särskilt socialt och ekonomiskt utsatt grupp i samhället. Antalet änkor och hushåll ledda av kvinnor har ökat som en följd av den mångåriga konflikten, och FN uppskattar att det rör sig om cirka 1,5 miljoner kvinnor.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Kvinnor har inte en likvärdig ställning med män i Irak. Principen om lika rättigheter oavsett kön gäller inte i flera avseenden, bland annat inom familjerätten och straffrätten.

Den irakiska konstitutionen slår fast att alla medborgare är lika inför lagen men det finns samtidigt en motstridig artikel som stipulerar att varje enskilt trossamfund ska underställas en särskild familjerätt som gäller för den trosinriktningen. Det förekommer också fortsatt lagar och skrivningar som begränsar kvinnors rättigheter, exempelvis följande artiklar ur brottsbalken: Artikel 41 som ger en make rätt att "disciplinera" sin hustru. Artikel 377 som undantar män från straff i samband med äktenskapsbrott, samtidigt som kvinnors otrohet betraktas som en kriminell handling. Artikel 409 som begränsar straffet på hedersrelaterat mord på maka till högst tre år.

Irak har återtagit sin reservation mot artikel 9 i konventionen mot all slags diskriminering mot kvinnor. Det innebär att barn numera kan ärva sin mors medborgarskap, om de föds inom äktenskapet.

Våld i hemmet, tvångsäktenskap, hedersrelaterade brott och tvång samt människohandel drabbar kvinnor. Enligt UNDP är inkomsten per capita för kvinnorna uppskattat till omkring en sjättedel av männens. Ministeriet för kvinnofrågor avskaffades efter beslut av premiärminister al-Abadi i augusti 2015, och dess funktioner uppgick då i premiärministerns sekretariat. KRI har sedan 2009 ett råd för kvinnofrågor. Dessa ansvarar för genomförandet

av regeringens övergripande strategier för kvinnors rättigheter, utredningar och analys samt biträder i framtagandet av lagförslag.

Iraks konstitution från 2005 föreskriver att minst 25 procent av platserna i parlamentet ska reserveras för kvinnor. Enligt en lag som fastställdes 2009 ska 30 procent av ledamöterna i Kurdistanregionens parlament utgöras vara kvinnor. I dagsläget är 27 procent av ledamöterna i irakiska parlamentet kvinnor respektive 34 procent i KRG:s parlament. FN:s övervakningskommitté för konventionen mot all slags diskriminering mot kvinnor pekar på att kvinnor fortsatt har ett mycket lågt deltagande i det politiska och offentliga beslutsfattandet. Endast två av 17 ministerposter innehas av kvinnor under 2016.

Irak är det första landet i Mellanöstern och Nordafrika som antagit en nationell handlingsplan för implementering av FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 för kvinnor, fred och säkerhet. Handlingsplanen antogs 2014 och samtliga linjeministerier har i uppdrag att implementera den. På grund av regeringens besparingskrav har handlingsplanen inte tilldelats en budget, vilket hämmar genomförandet. En särskild enhet för kvinnor har inrättats i nationella försoningskommittén, men bedöms ha begränsat inflytande.

Det finns trovärdiga rapporter om att hedersrelaterade brott och våld inom familjen förekommer i hela Irak. Åberopandet av "heder" anses också utgöra en förmildrande omständighet i den irakiska straffrätten. Dock finns en brist på tillförlitlig statistik vad gäller våld mot kvinnor. Det finns också ett stort mörkertal då anmälningsgraden är låg på grund av den rådande genusordningen i det irakiska samhället. I KRI sammanställde rådet för kvinnofrågor dock statistik över våld i nära relationer och totalt anmäldes 6 949 sådana fall under 2015. Det förekommer även incidenter där unga kvinnor begår självmord genom bland annat självbränning i främst den kurdiska regionen, vilket ofta misstänkts ha en koppling till hedersproblematik.

Barnets rättigheter

Barnets rättigheter är kraftigt eftersatta i Irak. Enligt Unicef utgör omkring en miljon av landets internflyktingar barn i skolåldern, och av dessa hade 70 procent i september 2016 gått miste om senaste årets skolgång.

Daesh rekryterar systematiskt barnsoldater i områden under dess kontroll. Det har även förekommit uppgifter om att Daesh använder sig av minderåriga självmordsbombare, samt som angivare och för bemanning av vägspärrar. Tvångsrekrytering av barn så unga som åtta år har rapporterats av FN. Det finns även uppgifter om att minderåriga rekryteras till de av regeringen knutna milisgrupperna som deltar i striden mot Daesh.

Lagen om barns välfärd (Juvenile Welfare Law, 1983) definierar barn som straffmyndiga från nio års ålder. Enligt samma lag får inte barn tilldömas dödsstraff eller livstids fängelse, men det har rapporterats att minderåriga som dömts till brott med dödsstraff som påföljd får straffet verkställt när de fyllt 18. FN-kommittén för barns rättigheter pekade 2016 på ett ökande antal minderåriga som hölls i förvar och i häkte. Barnaga är inte förbjudet i Irak.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap förekommer i Irak, särskilt i de konflikttrabbade områdena och bland flyktingar från Syrien. Flickor, särskilt från minoritetsgrupper, har av Daesh sålts på ”marknader” och brukats som sexslavar. Könstympning är sedan 2011 förbjudet i KRI där detta tidigare var utbrett, men motsvarande lagstiftning har inte införts av den federala regeringen och förekommer fortsatt i okänd utsträckning.

Det kan vara svårt för kvinnor i Irak att registrera barn som föds utanför äktenskapet och antalet har också ökat som en följd av konflikten. Detsamma gäller barn till utländska pappor och barn till internflyktingar som riskerar att bli papperslösa eller statslösa.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Utöver de tre största befolkningsgrupperna, det viss säga shia- och sunnimuslimska araber samt kurder, tillhör uppskattningsvis fem procent av Iraks befolkning etniska och religiösa minoriteter. Bland dessa finns olika kristna grupper, (kaldéer, assyrer, syrianer, armenier, katoliker), turkmener, shabaker, yazidier, mandéer/sabéer, feilii-kurder, bahaier, statslösa palestinier, romer, kakaier, tjerkeser, afro-irakier, samt en mycket liten grupp judar.

Den mångåriga konflikten i landet har i stor utsträckning drabbat minoritetsgrupperna, särskilt efter det sekteristiskt präglade inbördeskriget 2006-2007. Sedan 2003 har många irakier tillhörande minoritetsgrupperna

emigrerat eller tvingats fly från Irak. Till exempel har uppskattningsvis två tredjedelar av Iraks kristna befolkning lämnat landet sedan 2003. Detta beror inte bara på agendan hos Daesh och andra väpnade grupper som utför riktade angrepp mot utvalda religiösa och etniska minoriteter, utan också på att många lever i områden som har en sämre säkerhetssituation, exempelvis provinsen Bagdad, eller är föremål för en politisk konflikt mellan större grupper, till exempel provinserna Nineveh och Kirkuk.

Minoritetsgrupper bosatta i områden som ockuperats av Daesh har utsatts för storskaliga och grymma övergrepp. Detta gäller inte minst yazidier, som av Daesh har utsatts för systematiska övergrepp, avrättning, tortyr, tvångskonvertering och sexuellt slaveri. FN återopade i augusti 2016 en preliminär uppskattning om att mellan 2 000 och 5 500 yazidier dödats av Daesh sedan augusti 2014, men här finns sannolikt ett stort mörkertal. I maj 2016 var enligt uppskattningar gjorda av lokala myndigheter omkring 360 000 yazidier, som tvingats fly undan Daesh under 2014, ännu oförmögna att återvända till sina hem. Ett stort antal yazieder har sedan 2014 hållits i fångenskap av Daesh, av vilka kvinnor och flickor utnyttjas som sexslavar. Lokala myndigheter uppskattade enligt FN inledningsvis antalet yazidier i fångenskap till omkring 6 386 personer, varav omkring 3 527 skulle varit kvinnor eller flickor, men dessa siffror är mycket osäkra. En del av dessa har sedan dess lyckats fly eller köpts fria. Det finns inga tillförlitliga uppgifter över hur många kvinnor och flickor som fortsatt var i Daesh våld sommaren 2016 men uppskattningarna låg emellan omkring 1900 enligt och 3500 personer.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Situationen för homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner är mycket svår och få tecken på förbättringar har setts under föregående år. Regeringen inrättade en hbtq-kommission 2012, men dess verksamhet är begränsad.

Det finns inget förbud i den irakiska lagstiftningen mot sexuella relationer mellan vuxna personer av samma kön. Den irakiska brottsbalken innehåller emellertid flera artiklar som kan användas mot hbtq-personer. Detta gäller exempelvis artikel 404 som anger ett fängelsestraff på högst ett år för förargelseväckande beteende. Enligt artikel 394 är också sexuella handlingar utanför äktenskapet kriminaliserat med en maximal påföljd om sju års

fängelsestraff. Eftersom samkönade par inte kan ingå äktenskap i Irak är i princip samkonat sexuellt umgänge olagligt.

Det råder en kulturell stigmatisering av hbtq-personer i Irak, och det förekommer att personer som uppfattas ha en avvikande sexuell läggning utsätts för hedersrelaterat våld. Civilsamhällesorganisationer har också under perioden 2009-2015 dokumenterat fall där framför allt homosexuella män har utsatts för grovt våld, kidnappats och även dödats av miliser, varav en del är knutna till regeringen.

FN har dokumenterat ett flertal fall av personer som avrättats av Daesh i bland annat Mosul och Fallujah på grund av sin faktiska eller uppfattade sexuella läggning.

Flyktingars och migranternas rättigheter

FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) uppskattade sommaren 2016 att det fanns omkring 3,4 miljoner irakiska internflyktingar och omkring 240 000 irakiska flyktingar i närliggande länder. I Irak fanns vid samma tidpunkt 239 000 syriska flyktingar, varav merparten inom KRI.

Det stora antalet internflyktingar i landet har inneburit svåra humanitära utmaningar för irakiska myndigheter, FN och icke-statliga organisationer. Endast omkring en tiondel av internflyktingar bodde i formella läger, merparten i urbana miljöer, som hyrda bostäder eller med värdfamiljer. Internflyktingarnas rörelsefrihet är ofta begränsad och de möter ofta stora inskränkningar i tillgången till grundläggande samhällsservice. Kvinnliga flyktingar och internflyktingar riskerar en förhöjd utsatthet för könsbaserat våld och har fler trösklar till att söka hjälp. Offer för konfliktrelaterat sexuellt och könsbaserat våld, framför allt de kvinnor som utnyttjats av Daesh, är inte sällan socialt stigmatiserade och saknar tillräckligt medicinskt och psykosocialt stöd.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Många irakier har drabbats av funktionsnedsättningar de senaste decennierna, särskilt till följd av konflikt. Dessa personer har en svår situation och det irakiska samhället är generellt inte organiserat för att möta funktionsnedsattas rättigheter och behov. Konstitutionen föreskriver dock att regeringen ska värna om funktionsnedsattas rättigheter. Det saknas emellertid lagstiftning som förbjuder diskriminering av personer med

funktionsnedsättning på bland annat arbetsmarknaden, i utbildningsväsendet, och inom sjukvården. Kvinnor med funktionsnedsättning riskerar en större utsatthet än män på grund av starka samhällsnormer som bidrar till större trösklar mot att till exempel komma in på arbetsmarknaden eller söka vård.

Hälsoministeriet erbjuder i viss utsträckning vård, försörjningsstöd och rehabilitering. Personer med funktionsnedsättning har också möjlighet att erhålla stöd från andra myndigheter, bland annat premiärministerns kansli. Regeringen beslutade 2013 att avsätta fem procent av alla tjänster i den offentliga sektorn till personer med funktionsnedsättningar.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1971. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1971. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1970.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1986. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 2011. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1994. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter och det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2008.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2013.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2010.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet har inte ratificerats.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Regionala Instrument

Arabiska stadgan för de mänskliga rättigheterna, *Arab Charter for Human Rights*, ratificerades år 2012.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige var under 2015 och 2016 en stor givare till UNDP:s stabiliseringsfond (Funding Facility for Immediate Stabilization) som syftar till att bland annat möjliggöra ett snabbare återvändande för landets internflyktingar. Därtill var Sverige en stor givare för den humanitära insatsen i Irak genom en rad olika organisationer gav stöd till minröjningsinsatser.

Sverige beslutade 2013 att fasa ut det långsiktiga utvecklingssamarbetet med Irak mot bakgrund av den positiva ekonomiska utveckling som då förelåg. Den sedermera negativa utvecklingen i Irak tydliggjorde dock ett stort behov av förnyade insatser. Sverige tillkännagav hösten 2016 planer på att fastställa en ny samarbetsstrategi för utvecklingssamarbete med Irak avseende perioden 2017-2021 med fokus på fredsbyggande, statsbyggande och jämställdhet.

EU och Irak undertecknade 2012 ett samarbets- och partnerskapsavtal. EU står också för bland annat ett humanitärt stöd, stöd till kapacitetsbyggande inom civilsamhället via EIDHR och ett stöd till valkommissionen IHEC.

I september 2016 undertecknade Irak och FN:s specialrepresentant i frågor som rör konfliktrelaterat sexuellt våld, Zainab Bangura, ett samarbetsavtal för att motverka konfliktrelaterat sexuellt våld i Irak.